

Медвідь Федір Михайлович, доктор наук в галузі політології, кандидат філософських наук, професор МКА, Мельниченко Ярослав Богданович, доктор філософії в галузі права, докторант Твердохліб Анатолій Іванович, аспірант, кафедра теорії держави і права та конституційного права Міжрегіональної академії управління персоналом

ПРАВО ЯК ЕФЕКТИВНИЙ РЕГУЛЯТОР СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ

Право як особливий феномен суспільного життя в юриспруденції аналізується за допомогою виокремлення його сутності (свобода, ідея справедливості, державна воля та ін.), змісту (норми, права і обов'язки, юридична діяльність та ін.) і особливої форми (оболонка цього явища, спосіб організації змісту, його зовнішній вигляд).

Для розуміння сутності та природи права слід брати до уваги багатогранність способів та форм вияву права в соціальному житті, які відображають його універсальність та всі аспекти регулятивного впливу. Сутність права слід визначати, враховуючи такі положення: право існує в певних формах, що фіксують право як регулятор суспільних відносин; право може існувати і поза інституційними формами свого виявлення (як ідеї, оцінки, зв'язки або діяльність суб'єктів, яка розкриває динамізм права); право є виразником міри і свободи в суспільстві; будучи, з формальної точки зору, регулятором – право обслуговує той чи інший соціальний інтерес.

За своєю суттю право покликане забезпечити в суспільстві не короткочасне перемир'я, а довготривалий правопорядок. Тому слід погодитись з О.Ф. Скакун, що поняття права охоплює дві сторони, що виражають його сутність: регулятивно-компромісна – забезпечує порядок, соціальне примирення, соціальну стабільність (існує поза часом і позі

простором); ціннісно-нормативна – забезпечує свободу, справедливість, рівність (існує в часі і просторі)[11; 4, с.25 - 27].

Сутністю права є те, що воно виражає міру свободи людини, але свободи не будь-якої, а певним чином визначеної та забезпеченої. Свобода - це притаманна людині властивість і форма життя, що відбивають її прагнення до самовираження, самореалізації, але це не означає, що свобода є можливістю здійснення будь-яких діянь. Право і є «цариною реалізованої свободи», тієї її сферою, в межах якої соціальний суб'єкт, спроможний приймати адекватні соціальним закономірностям рішення, є вільним у виборі варіанту діяння і безперешкодному його здійсненні.

Цінність права виражається в тому, що: право – це засіб організації керування суспільством, воно надає діям людей погодженість; реалізація правових норм призводить до впорядкованості суспільних відносин; право – необхідна умова життя та розвитку сучасного суспільства; право – це дієвий засіб захисту існуючого суспільного ладу, правові норми встановлюють міри відповідальності (кримінальної, адміністративної, цивільно – правової) за суспільно небезпечні і шкідливі для суспільства діяння; право– це засіб відновлення суспільства, фактор прогресу; воно розвиває ті суспільні відносини, у яких суспільство зацікавлене; надто важливе значення права як інструмента переходу до нових економічних і політичних відносин, рішення глобальних проблем сучасності; право – виразник справедливості – за своїм призначенням воно протистоїть несправедливості, «юстиція» у перекладі з латинського означає справедливість; право визначає міру свободи особи в суспільстві; право і свобода особи невіддільні одне від одного, оскільки право, визначаючи масштаб, кордони свободи, допомагає індивіду їх усвідомити; Визначення юридичних цінностей – предмет юридичної аксіології[7, с. 81-94; 13, с.207- 224].

Під цінністю права розуміється його спроможність служити метою і засобом задоволення науково обґрунтованих, соціальне справедливих загальнолюдських потреб та інтересів громадян та їх об'єднань. Цінності в праві слід сприймати як шкалу виміру самого права. Цінність у праві – це те сутнісне, що дозволяє праву залишатися самим собою. Юридична

аксіологія спрямована на розрізнення цінності та оцінюваного факту (явища, об'єкта, відносин і т. ін.) і визначення (з позицій і в контексті відповідної ієрархії і системи цінностей) його ціннісного значення і сенсу. Цінність при цьому належить до сфери цілей, значень повинності, нормативності, формальності в її відрізненні від сфери емпіричного, суцього, фактичного. До предмета юридичної аксіології входить вивчення цінності права, ціннісно-правового значення закону і держави[9, с. 321-367].

Фахівці виділяють основні прояви цінності права. Так, соціальна цінність права полягає у тому, що воно, втілюючи загальну, групову та індивідуальну волю (інтерес) учасників суспільних відносин, сприяє розвитку тих відносин, у яких зацікавлені як окремі індивіди, так і суспільство в цілому. Воно вносить стабільність і порядок у ці відносини. Забезпечуючи простір для упорядкованої свободи і активності, право служить чинником соціального прогресу. Його роль особливо зростає в умовах краху тоталітарних режимів, розвитку демократії. Отже, соціальна цінність права полягає в тому, що воно, втілюючи загальну, групову та індивідуальну волю (інтерес) учасників суспільних відносин, сприяє розвитку тих відносин, у яких зацікавлені як окремі індивіди, так і суспільство в цілому[5, с. 20-24].

Інструментальна цінність права – один із проявів його загальносоціальної цінності – полягає у тому, що право є регулятором суспільних відносин, інструментом для вирішення різних завдань, у тому числі для забезпечення функціонування інших соціальних інститутів (держави, соціального керування, моралі та ін.) та інших соціальних благ. В.С. Нерсисянц пише: “Цінність права як загальної, необхідної та єдиної форми взаємопов'язаності та узгодженого буття і вираження у суспільному житті людей рівності, свободи і справедливості полягає в їхній триєдності”[8, с. 12]. Справді, регулюючи відносини між членами суспільства у цьому плані, право впорядковує соціальну ситуацію стосовно рівності між ними, справедливості, використовуючи енергетичний потенціал і самих цінностей, спрямовуючи активність членів суспільства та їхніх колективів на досягнення оптимальної рівноваги

суспільних відносин, рівності, справедливості, що необхідно задля нормального функціонування та розвитку суспільства. Дж. Роулз називає право разом з істиною першими чеснотами людської діяльності [10, с. 27].

Власна цінність права як соціального явища виявляється в тому, що називається правовими засадами або духом права, на які повинні налаштуватися як громадяни, так і установи й організації. Дух (або ідея) права полягає в прагненні застосовувати для розв'язання конфліктів лише правові засоби, які, діючи в комплексі, зорієнтовані на юридичні дозволи, цивілізувати суспільні відносини. Це веде до утвердження в суспільстві забезпеченої свободи і відповідальності, рівності, справедливості, досягнення необхідної організованості, торжество високої моральності, справжнього гуманізму, заперечення сваволі й беззаконня. До самостійних цінностей права слід також віднести права і свободи людини. Одночасно право виступає чинником консолідації соціуму, оберігаючи його від дезорганізації. Це стосується не лише окремого соціуму, але й людства загалом.

Цінність права в цьому розумінні виражається насамперед у тому, що звід законів будь-якої держави дає хоч і специфічну, проте досить чітку картину життя цієї держави, суспільства в цілому. Російський історик В.Й. Ключевський казав, що пам'ятки права дають дослідникові нитку до найглибших основ досліджуваного життя [3, с. 49]. П. Сорокін зазначає, що загалом будь-який чинний кодекс, який використовували протягом десятиліть і століть і який лежав у основі діяльності органів правосуддя, відображає в істотних рисах реальність цілком точно, принаймні краще, ніж будь-яке інше джерело [12, с. 495].

Саме завдяки тому, що в нормах права відображається життя людей, і притому під кутом зору можливих конфліктів, юриспруденція завжди була тісно пов'язана з мистецтвом, літературою, театром [1, с. 57-58], тому важливу роль у праві відіграють культурні цінності.

Отже, власна цінність права як соціального явища полягає у тому, що право виступає як міра: а) свободи та б) справедливості. Соціальна свобода, не пов'язана правом, поза права, може переростати у сваволу,

несправедливість для більшості людей. Право виступає силою, яка в змозі протистояти беззаконню [2, с.151-161; 6, с.37-40].

Стверджуючи принципи свободи і справедливості, право набуває глибокого особистого значення, стає цінністю для окремої людини, конкретної групи та суспільства в цілому, відкриває особі доступ до благ і виступає дієвим засобом її соціальної захищеності, тому «право лише там, де є свобода особи» (Б.Кістяківський). У цьому проявляється гуманістичний характер права. Саме через свою власну цінність право входить до арсеналу загальнолюдських цінностей, що виробляються поколіннями людей протягом історії.

Отже, аналіз соціальної цінності права завсідчує, що проблема вивчення права в такому ключі актуальна і заслуговує на поглиблені подальші дослідження в контексті актуальних завдань правової освіти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алексеев С.С. Теория права. – Х.: Изд-во БЕК, 1994. – 224 с.
2. Альчук М.П. Філософія права Богдана Кістяківського: монографія / М.П.Альчук. – Львів: Видцентр ЛНУ ім. І.Франка, 2010. – 300 с.
3. Бандура О.О. Єдність цінностей та істини у праві. – К.: Вид-во Нац. акад. внутр. справ України, 2000. – 200 с.
4. Медвідь Ф.М., Курчина Т.О., Твердохліб А.І. Соціальна цінність права: філософсько-правові засади // International scientific and practical conference «New challenges of legal science in Ukraine and EU countries» Miskolc, Hungary, April 19–20, 2019. Miskolc: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019.- С.25-27.
5. Медвідь Ф.М., Мельниченко Я.Б., Твердохліб А.І. Ціннісні основи права: сучасні підходи // International Scientific Conference «Innovative research of legal regulation of public administration»: Conference Proceedings, June 16-17, 2017. – Lublin, Republic of Poland, 2017. - С.20-24.
6. Медвідь Ф.М., Мельниченко Я.Б., Твердохліб А.І. Цінність права в умовах адаптації правової системи України до права Європейського Союзу // Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти: матеріали ІУ Всеукраїнської за

міжнародною участю науково-практичної конференції (м. Полтава, 23-24 жовтня 2019 року): у 2-х ч. – Полтава: Россава, 2019. – Ч.1.- С.37-40.

7. Наука адміністрації й адміністративного права. Загальна частина (за викладами професора Юрія Панейка) / Укладачі: В.М. Бевзенко, І.Б. Коліушко, О.Р. Радишевська, І.С. Гриценко, П.Б. Стецюк. – Київ: ВД «Дакор», 2016. – 464 с.

8. Нерсесянц В.С. Философия права. – М.: ИНФРА*М – НОРМА, 1997. – 652 с.

9. Правова доктрина України: у 5 т. –Х.: Право, 2013. – Т.1.: Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В.Я. Тацій, О.Д. Святоцький, С.І. Максимов та ін.; за заг. ред. О.В. Петришина. – 976 с.

10. Ролз Дж. Теорія справедливості. – К.: Основи, 2001. – 822 с.

11. Скакун О. Ф. Теорія права і держави [Текст] : підручник - 4-те вид., доп. і перероб. - Київ : Правова єдність : Алерта, 2014. - 524 с.

12. Сорокин П. Социальная и культурная динамика. Исследование изменений в больших системах искусства, истины, этики, права и общественных отношений. – СПб.: Русский Христианский гуманитарный и-т, 2000. – 1056 с.

13. Філософія права: Навч. посібн. За заг. ред. О.Г. Даніляна. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 272 с.